

## **1.3. Технології штучного інтелекту як фактор трансформації людського буття: філософсько-світоглядний вимір**

*Козловець Микола Адамович*

*доктор філософських наук, професор*

*професор кафедри філософії та політології*

*Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Сучасний світ вступив в епоху, коли новітні технології змінюють більшість сфер суспільного життя, включаючи економіку, транспорт, фінанси, управління, освіту. Масштабне впровадження систем штучного інтелекту (ШІ) в різні суспільні практики впливає на фізичні, соціальні, культурні, психічні, інтелектуальні та інші значимості людини й суспільства. Прогрес у сфері інноваційних технологій вже змінив звичні форми буття людей, сформовані системи цінностей та способи сприйняття світу. При цьому штучний інтелект сьогодні втрутився «у святая святих», у ту сферу, яка робить людину розумною, а людський соціум виділяє з будь-яких інших біологічних спільнот. Активування потенціалу генеративного штучного інтелекту загострює старі й породжує нові моральні, гуманітарні, світоглядні й правові проблеми, змінює уявлення людини про саму себе, сенс і норми свого життя.

У контексті масштабного розвитку новітніх технологій у філософському розумінні знову постає питання щодо розвитку людського потенціалу. Відтак актуалізуються дослідження технологій штучного інтелекту та їх впливу на соціальну реальність й буття людини. До того ж, фундаментальні й прикладні дослідження в галузі ШІ в майбутньому будуть однією зі складових цивілізаційного розвитку українського суспільства та його успіху на світовому ринку новітніх технологій.

Існує значна кількість зарубіжних та вітчизняних досліджень філософського, соціологічного, правового, етичного і технічного характеру, у яких розглянуто сутність штучного інтелекту та його застосування у різних сферах суспільного життя. У західній філософії

ця проблематика присутня передусім у так званих «антисциєнтистських» напрямках філософії, таких, наприклад, як філософія життя й екзистенціалізм, у працях теоретиків «глобально-екологічного катастрофізму», зокрема, А. Печчеї, Д. Медоуза, Дж. Форрестера, П. Ерліха, А. Дж. Бахма, Г. Гардіна. Дослідженнями новітніх технологій, феномену ШІ та зумовлених ним викликів для людства займаються такі зарубіжні науковці, як І. Аль-Амуді, Ентоні Агіре, Дарен Аджемоглу, Сем Альтман, Р. Бенедіктер, Метью Берджесс, Деніел Г. Бобров, Нік Бостром, С. Бреннен, К. Бруга, Д. Веймер, Рональд Вейн, Джозеф Вейценбаум, Стів Возняк, Кевін Ворвік, Іван Гавел, Бен Гертцель, Джеффрі Гінтон, Стівен Гокінг, Т. Девенпорт, Р. Ду, Р. Ірвін, Митіо Каку, Г. Коллінз, Д. Крейс, Річард Карп, Кеннет Колбі, Рей Курцвейл, Джарон Ланьє, М. Лі, Н. Логан, Ілон Маск, Дональд Мічі, Ганс Моравек, П. Норвінг, Аллен Ньюелл, С. Рассел, Р. Ронанкі, Натан Рочестер, Артур Семюель, ДонТ апскотт, Алан Тюрінг, А. Уільямс, Л. Флориді, Лекс Фрідман, Ювал Харарі, Х. Хей, М. Чаріатті, Б. Шталь, Клод Шеннон та інші.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Див.: Al-Amoudi I. Are post-human technologies dehumanizing? Human enhancement and artificial intelligence in contemporary societies. *Journal of Critical Realism*. 2022. Vol. 21, Issue 5. P. 516–538. DOI: <https://doi.org/10.1080/14767430.2022.2134618>; Benedikter R. Artificial Intelligence, new human technologies, and the future of mankind. *Challenge*. 2023. Vol. 66, Issue 3–4. P. 79–100. DOI: <https://doi.org/10.1080/05775132.2023.2223061>; Brynjolfsson E., McAfee A. *Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future*. New York: W. W. Norton & Company, 2017. 402 p.; Collins H. The science of artificial intelligence and its critics. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2021. Vol. 46, Issue 1–2. P. 53–70. DOI: <https://doi.org/10.1080/03080188.2020.1840821>; Davenport T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work. Cambridge, MA: The MIT Press, 2018. x, 231 p.; Davenport T. H., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World. *Harvard Business Review*. January – February 2018. URL: <https://hbr.org/2018/01/artificial-intelligence-for-the-real-world>; DuR., Li M., Ai S., Brughca M., Reisach U., Wang P. Artificial intelligence: an opportunity or a threat to good decision-making? Using systems thinking to examine values in an intercultural framework. *Journal of Decision Systems*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1080/12460125.2024.2428175>; Floridi L., Chiriatti M. GPT-3: Its nature, scope, limits, and consequences. *Minds and Machines*. 2020. Vol. 30, Issue 4. P. 681–694; Goertzel B. *AGI Revolution: An Inside View of the Rise of Artificial General Intelligence*. Atlantic Highlands, N. J.: Humanity+Press, 2016. 612 p.; Irwin R. Stiegler and Butler on AI and the evolution of intelligence. *Educational Philosophy and Theory*. 2025. Vol 25, Issue 5. P. 473–488. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131857.2024.2446386>; Logan N., Waymer D. Navigating artificial intelligence, public relations, and race. *Journal of Public Relations Research*, 2024. Vol. 36, Issue 4. P. 283–299. DOI: <https://doi.org/10.1080/1062726x.2024.2308868>;

Технології штучного інтелекту, семантичне моделювання на основі генеративного ШІ та залучення його в суспільні практики досліджуються й українськими науковцями. Серед них слід назвати насамперед таких дослідників, як О. Баранов, С. Барановський, О. Білокобильський, С. Ботвіновська, Н. Волковський, С. Водолазька, І. Девтеров, В. Дудар, Ю. Когут, С. Корсуновський, Т. Крайнікова, О. Краковецький, Д. Ланде, Д. Лубко, І. Лук'янець, Б. Малиновський, Н. Хамітов, А. Шевченко<sup>1</sup>. Феномен ШІ крізь призму сучасних філософсько-антропологічних тенденцій як фактора розвитку людського потенціалу аналізують О. Дзьобань, М. Кисельов, М. Козловець, Ю. Мелков, О. Мороз, О. Радутний, С. Шаров. Процеси цифровізації суспільства, можливості використання ШІ в менеджменті та маркетингу досліджують В. Воронкова, М. Глибовець, А. Золотова, В. Косєвцов, В. Ліпкан, І. Лук'янець, Н. Метеленко, Т. Ніколаєнко, Р. Окрепкий, В. Остроухов, К. Покотило, Б. Погореленко, О. Пунченко, О. Рубанець, В. Слюсар, В. Хавроненко, С. Хрупович, В. Толубко та ін.<sup>2</sup>

Russell S. J., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Hoboken: Pearson, 2021. 1166 p.; Warwick K. Artificial Intelligence: The Basics. New York: Routledge, 2012. viii, 183 p.; Wilson H. J., Daugherty P. R. Collaborative intelligence: humans and AI are joining forces. *Harvard Business Review*. 2018. Vol. 96, Issue 4. P. 114–123; Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин / пер. з англ. Антон Яшук, Антоніна Яшук. Київ: Наш формат, 2020. 408 с.; Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього / пер. з англ. Ярослава Лебеденка. Київ: Вид-во «BookChef», 2024. 544 с.

<sup>1</sup> Див.: Баранов О. А. Визначення терміна «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 32–49; Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів: Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.; Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія / А. І. Шевченко, С. В. Барановський, О. В. Білокобильський та ін. ; за заг. ред. А. І. Шевченка. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с.; Лубко Д. В., Шаров С. В. Методи та системи штучного інтелекту: навч. посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 264 с.; Краковецький О. ChatGPT, DALL E, Midjourney: Як генеративний штучний інтелект змінює світ. Київ: ArtHuss, 2024. 192 с.; Корсунський С. Суспільний договір в Україні: його поява, форма, зміст і місце в системі суспільних відносин. *(Пере)осмислення суспільного договору України*. Київ: «Аспен Інститут Київ», 2023. С. 119–124; Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 листопада 2023 року) / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2023. 223 с.

<sup>2</sup> Див.: Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 9–19; Козловець М. А. Технології штучного інтелекту та їх вплив

Філософські аспекти цифрової трансформації освіти, впровадження технологій ШІ в освітньо-педагогічні практики розглядають у своїх працях В. Андрущенко, А. Андрощук, О. Бабич, О. Базелюк, О. Бородієнко, І. Гончарова, В. Дудченко, Т. Єрошенко, В. Кириченко, С. Клепко, О. Козлов, В. Козуб, Г. Козуб, Ю. Кондратенко, Т. Крайнікова, В. Кремень, Д. Лубко, Ю. Мельник, В. Нікітенко, О. Осмачко, О. Петроє, О. Поліщук, І. Саух, П. Саух, О. Соснін, С. Тодорова, С. Толочко, О. Топузов, Р. Халіков, В. Чайка, Т. Шадюк, С. Шаров, Г. Шевченко, А. Шишок, М. Щербакова, А. Юрченко, А. Яровий та інші дослідники<sup>1</sup>. Правові аспекти ШІ, захисту прав людини під час використання його технологій піднімаються в роботах С. Барабашина, Т. Каткової, О. Петріва, О. В. Турути, О. П. Турути<sup>2</sup>. Про за-

на буттєвість людини. *Humanities Studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 19 (96). С. 55–66; Mielkov Yu. Open science and humanism: decolonization of knowledge and fractality of identities. *Proceeding of 10th International Conference on Nusantara Philosophy (ICNP)*. 2023. Vol. 9, art. 20. DOI: <https://doi.org/10.29037/digitalpress.409452>; Радутний О. Е. На порозі маніфесту нової моралі та права (штучний інтелект, цифрова людина та глобальний перерозподіл). *Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22 травня 2020 р. / НІОУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. С. 360–365.

<sup>1</sup> Див.: Мельник Ю., Тодорова С., Шевченко Г. Філософія штучного інтелекту у вищій освіті. *Humanities Studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 19 (96). С. 126–134; Поліщук О. С., Поліщук О. С., Поліщук О. В., Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities studies*. 2022. Вип. 13 (90). С. 103–109; Саух П. Ю., Саух П. Ю., Саух І. В. «Суспільство 5.0». Архітектоніка освіти в умовах п'ятої промислової революції: виклики та перспективи. *Вісник НАПН України*. 2023. Том 5. № 1. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5223>; Шадюк Т. А. Криза сучасної антропологічної аксіоматики: дискурсивні зрізи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2022. Вип. 2 (92). С. 147–157; Kozub N., Kozub V., Kozlovets M., Shcherbakova N., Osmasko O. Philosophical Approach to Understanding Artificial Intelligence in Pedagogical Practice. *International Journal on Culture, History, and Religion*. 2025. Vol. 7, Special Issue 1: From Tradition to Transmission: The Transformation of Culture and Social Life in the Digital Age. P. 611–626. DOI: <https://doi.org/10.63931/ijchr.v7iSI1.150>; Topuzov O., Saukh P., Saukh I., Ogrodzka-Mazur E. A Humane Paradigm as the Conceptual Core of Education in the Age of Information Society. *The New Education Review*. 2022. Vol. 68. P. 60–69. DOI: 10.15804/tner.22.68.2.04.

<sup>2</sup> Див.: Барбашин С. В. Штучний інтелект : правове регулювання в Україні та ЄС. URL: <https://barbasyn.law/statii/shtuchnyi-intelekt-pravove-regulyuvannya-v-ukraini-ta->

стосування ШІ для написання енциклопедичної літератури, вебенциклопедій, глосаріїв та статей пишуть С. Водозаська, Г. Гайко, І. Гришанова, Т. Крайнікова, Ю. Рогушина<sup>1</sup>.

Разом з тим, процеси трансформації людської сутності під впливом новітніх технологій та викликів, які несе штучний інтелект, залишаються відкритими для дискусій й потребують подальшого наукового осмислення. Аналіз напрацювань дослідників висвітлює проблемні ніші у філософському розумінні ШІ: екзистенційні, аксіологічні, епістемологічні, методологічні та етичні. Відтак дослідження людиноцентричної складової використання ШІ в межах філософсько-світоглядного дослідження є вельми актуальними.

Тенденція на пріоритетність і домінування технологічного виміру людського буття дедалі більше поглиблюється й розширюється. Специфіка впливу цієї технології на людину вказує на неможливість встановлення для неї обмежень чи меж. Такі реалії породжують активні дискусії в науковій, філософській, освітянській, релігійній та технологічній спільнотах, формуючи різні формати позиціонування ШІ в суспільні практики. Проблематика ШІ інтегрована в широкий філософський, культурологічний, психологічний, педагогічний і технологічний контексти.

Сьогодні штучний інтелект (англ.*artificia l intelligence*– AI), за версією словника Collins, є одним із найпоширеніших термінів

---

yes; Каткова Т. Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. №6. С. 46–55; Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. URL: <https://cedem.ord.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo>; Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право*. 2022. №71. С. 49–54.

<sup>1</sup> Див.: Водозаська С., Крайнікова Т. Створення енциклопедичного контексту за допомогою штучного інтелекту: виклики, кейси, перспективи. *Сучасна енциклопедистика: тенденції розвитку*: монографія / за заг. ред. д. і. н., проф. А. Киридон. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2023. С. 348–371; Ланде Д. Семантичне моделювання на онові генеративного штучного інтелекту. *Сучасна енциклопедистика: тенденції розвитку*: монографія. С. 372–381; Рогушина Ю. Аналіз напрямів семантизації енциклопедійних інформаційно-аналітичних вебпорталів (на прикладі порталльної версії «Великої української енциклопедії»). *Сучасна енциклопедистика: тенденції розвитку*: монографія. С. 382–396; Гайко Г. Українські онлайн-енциклопедії та їх використання в освітньому процесі. *Сучасна енциклопедистика: тенденції розвитку*: монографія. С. 409–415.

у світі<sup>1</sup>. Незважаючи на те, що сам термін «штучний інтелект» був уперше використаний у 50-х рр. XX ст. американським інформатиком та винахідником мови програмування LISP Джоном Маккарті<sup>2</sup>, й досі спостерігаємо різні його тлумачення. Дослідники наполегливо здійснюють спроби синтезувати й обґрунтувати визначення, яке б відтворювало актуальні уявлення про ШІ. Для уточнення цільових та ціннісних вимірів інноваційних трансформацій у різних сферах суспільного життя доцільно провести розмежування між науково-технологічними та філософсько-науковими концепціями розвитку ШІ. Філософський дискурс пропонує критичне розуміння перспектив штучного інтелекту в контексті різних соціокультурних парадигм.

Актуалізація філософсько-методологічного виміру штучного інтелекту зосереджена на визначенні пріоритетних напрямів для позиціонування його в сучасній науково-антропологічній парадигмі. Філософська інтерпретація ШІ в суспільній практиці вимагає синтезу екзистенційно-телеологічних та ціннісно-функціональних елементів. Для характеристики динамічних явищ сучасного соціокультурного простору<sup>3</sup>, серед яких ШІ, безсумнівно, є визначальним фактором, філософія пропонує дві протилежні методології – діалектичну і синергетичну, які, незважаючи на свої відмінності, орієнтовані на результат у розвитку процесу чи явища. Діалектична модель концептуалізує ШІ як протипагу природному когнітивному потенціалу людського інтелекту, припускаючи, що суспільний прогрес виникне з цієї конкурентної динаміки. У цих межах людська, зокрема, наукова, освітянсько-педагогічна діяльність ефективно визначає оптимальний спосіб отримання знань, розвитку навичок та експериментального навчання шляхом балансування традиційних когнітивних здібностей людини з інноваційними технологічними аналогами.

<sup>1</sup> Див.: Addley E. 'AI' named most notable word of 2023 by Collins dictionary. Chosen from a list that includes 'greedflation', 'nepo baby' and 'deinfluencing', use of term has quadrupled this year. *The Guardian*. Nov. 1, 2023. URL: <https://amp.theguardian.com/technology/2023/nov/01/ai-named-most-notable-word-of-2023-by-collins-dictionary>.

<sup>2</sup> Див.: McCarthy J. *Review of the Question of Artificial Intelligence. Annals of the History of Computing*. 1988. Vol. 10, Issue 3. P. 224–229.

<sup>3</sup> Див.: Logan N., Waymer D. Navigating artificial intelligence, public relations, and race.

Синергетична модель, навпаки, виступає за інтеграцію потенціалу ІІІ в існуючі методологічні та освітні рамки як технологічного інструменту для підтримки та сприяння. Цей підхід не визнає штучний інтелект конкурентом людського інтелекту, навіть у випадках, коли ІІІ демонструє переважну продуктивність за певними когнітивними параметрами. З діалектичної та синергетичної точок зору, роль ІІІ залишається конструктивною, оскільки вона фундаментально спрямована на алгоритмічне досягнення основних освітніх цілей<sup>1</sup>.

Незважаючи на явне структурування ІІІ в екзистенційно-цільовій системі, філософське розуміння його сутності зміщує частину дискусії в ціннісний вимір. Етичні виклики зосереджені на суб'єктивності учасників освітньо-наукового процесу<sup>2</sup>. Освіта та її педагогічна діяльність традиційно базуються на фундаментальних ціннісних константах: досвіді, авторитеті та лідерстві. Викладач у різній мірі та різних проявах втілює ці компоненти суб'єкта в освітній парадигмі. Філософи запитують: «Чи може ІІІ виразити ці ціннісні константи, властиві людині?»<sup>3</sup>

Аналіз літератури свідчить, що термін «штучний інтелект» стоює на теорії та розробки комп'ютерних систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту, наприклад, зорове сприйняття, розпізнавання і переклад мови, ухвалення рішень, безпілотні автомобілі тощо<sup>4</sup>. Під штучним інтелектом розуміють «властивість автоматичних систем брати на себе окремі функції інтелекту людини, наприклад, вибирати й ухвалювати оптимальні рішення

<sup>1</sup> Див.: Kozub N., Kozub V., Kozlovets M., Shcherbakova N., Osmasko O. Philosophical Approach to Understanding Artificial Intelligence in Pedagogical Practice.

<sup>2</sup> Див.: Loftus M., Madden M. G. A pedagogy of data and Artificial Intelligence for student subjectification. *Teaching in Higher Education*. 2020. Vol. 25, Issue 4. P. 456–475. DOI: <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1748593>.

<sup>3</sup> Див.: Du R., Li M., Ai S., Brugh C. M., Reisach U., Wang P. Artificial intelligence: an opportunity or a threat to good decision-making? Using systems thinking to examine values in an intercultural framework.

<sup>4</sup> Див: Brynjolfsson E., McAfee A. Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future; Davenport T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work; Davenport T. H., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World; Wilson H. J., Daugherty P. R. Collaborative intelligence: humans and AI are joining forces.

ня на основі раніше отриманого досвіду й раціонального аналізу зовнішніх впливів»<sup>1</sup>.

Український дослідник О. Баранов, проаналізувавши численні дефініції ШІ та їх суперечності, запропонував таке його визначення: «Штучний інтелект – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники, еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини»<sup>2</sup>.

У преамбулі Монреальської декларації ШІ характеризується як «автономна система, здатна виконувати складні завдання, які раніше виконувалися тільки «природним» інтелектом: опрацювання великої кількості інформації, обчислення, прогнозування, навчання та адаптацію відповідей до мінливих умов, а також розпізнавання і класифікацію об'єктів»<sup>3</sup>. Європейська комісія зі штучного інтелекту визначає його як інтелектуальні системи, які аналізують навколишнє середовище і діють із деяким ступенем автономності<sup>4</sup>.

Отже, штучний інтелект – це метод змусити комп'ютер або програмне забезпечення «мислити» як людський розум. Наразі технології штучного інтелекту значно поширилися у таких галузях, як державне управління, транспорт, сільське господарство, контроль навколишнього середовища та кліматичних змін, охорона здоров'я, освіта, правосуддя, банківська, фінансова та страхова діяльність, військова сфера та ін. Наприклад, в медицині ШІ змінює контакти між лікарем та пацієнтом, допомагає швидше й точніше встановлю-

---

<sup>1</sup> Мороз О. Штучний інтелект. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук, І. О. Покаржевська. Київ: Абрис, 2002. С. 742.

<sup>2</sup> Баранов О. А. Визначення терміна «штучний інтелект». С. 46.

<sup>3</sup> Montréal Declaration for a responsible development of artificial intelligence. 2018. URL: [https://monoskop.org/images/d/d2/Montréal\\_Declaration\\_of\\_Artificial\\_Intelligence\\_2018.pdf](https://monoskop.org/images/d/d2/Montréal_Declaration_of_Artificial_Intelligence_2018.pdf).

<sup>4</sup> Див.: Communication from the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe. COM/2018/237 final. Document 52018DC0237. *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>.

вати діагноз, прискорювати і спрощувати пошук ліків, контролювати пацієнтів за допомогою віртуальних медсестер. Застосування систем ШІ може також допомогти виявляти нові проблемні зони та розробляти програми для їх вирішення, забезпечувати доступність та якість медичної допомоги, зменшувати нерівність у соціальній сфері<sup>1</sup>. Люди можуть почати використовувати єдиного ШІ-консультанта як універсального оракула-всезнайку.

Використання ШІ може бути ефективним для вирішення складних соціальних проблем, зокрема, прогнозування природних катастроф, управління енергетичними системами, боротьба з бідністю та соціальною відчуженістю, поліпшення якості життя людей з обмеженими можливостями тощо. Штучний інтелект створює тексти, картинки, музику, відео тощо. Він допомагає оцифровувати підручники, писати наукові статті й виявляти плагіат, оцінювати емоції студентів, відкриває нові можливості для навчання та покращення якості освіти. Чинник ШІ особливо важливий у гуманітарному дискурсі, оскільки демонструє можливість використання тих чи інших ідей, незалежно від того, що мали на увазі самі автори поняття. Навіть телевізійний виступ відомого політика може бути повністю створений штучним інтелектом і не мати ніякого стосунку до реальної людини. Прогнозується, що нові інструменти ШІ в майбутньому матимуть величезний вплив на наші думки, світогляд і релігію, історію та закони, створять абсолютно нові ідеї й культуру<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Див.: Stahl B. C., Antoniou J., Ryan M., Macnish K., Jiya T. Organisational responses to the ethical issues of artificial intelligence. *AI & Society*. 2022. Vol. 37. P. 23–37.

<sup>2</sup> Див.: Chomsky N., Roberts I., Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT. *The New York Times*. March 8, 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/03/08/opinion/noam-chomsky-chatgpt-ai.html>; Floridi L., Chiriatti M. GPT-3: Its Nature, Scope, Limits, and Consequences; Liu H., Maas M., Danaher J., Scarcella L., Lexer M., Van Rompaey L. Artificial Intelligence and Legal Disruption: a New Model for Analysis. *Law, Innovation and Technology*. 2020. Vol. 12, Issue 2. P. 205–258. DOI: <https://doi.org/10.1080/17579961.2020.18>; Roose K. A. I. Poses 'Risk of Extinction,' Industry Leaders Warn. *The New York Times*. May 30, 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/05/30/technology/ai-threat-warning.html>; Russell S. J., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach; Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин; Краковецький О. ChatGPT, DALL E, Midjourney: Як генеративний штучний інтелект змінює світ; Сакварелідзе Д. Ми – свідки наслідків глобальних Tech та IT революцій. *Українська правда*. 1 листопада 2023. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/sakvarelidze/6542959311e0f/>.

Сьогодні ми маємо справу з безпрецедентним обсягом інформації. За останні кілька років було створено 90% світових даних. І ця тенденція залишається постійною: кожні два роки протягом останніх трьох десятиліть обсяг даних у світі збільшується приблизно в 10 разів. І без допомоги штучного інтелекту не обійтися, бо можна легко потонути у сучасному океані інформації. Крім того, за деякими прогнозами, до 2035 року штучний інтелект принесе світовій економіці 15,7 трильйона доларів<sup>1</sup>.

Поява нейронних мереж, здатних здійснювати швидку обробку великих обсягів інформації та давати більш-менш обґрунтовані й змістовні відповіді під час «спілкування» з людиною, і, зокрема, відкриття публічного доступу до ChatGPT у 2022 р. змушує замислитися над місцем людини у світі штучного інтелекту, який нібито здатний генерувати знання і таким чином перевершувати своїх творців у деяких формах традиційної людської праці. Більше того, ШІ володіє потужним креативним потенціалом і може бути використаний для створення нових можливостей для навчання<sup>2</sup>.

З розвитком штучного розуму машини цілком можуть стати невід’ємною частиною нашого тіла, будинків, транспортних засобів, ринку, судових систем, творчих планів і політики. Оскільки нейромережі продовжують інтеграцію до людської мережі та суспільства,

<sup>1</sup> Див.: Комісаренко С. Штучний інтелект: помічник чи загроза? *На пенсії*. 2024. №2 (88). С. 4.

<sup>2</sup> Див.: Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин; Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія; Козловець М. А. Новітні технології і питання безпеки людини. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедицинські проблеми в медицині)*: зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (28–29 лютого 2024 року). Запоріжжя: ЗДМФУ, 2024. С. 289–292; Харарі Ю. Н. Людина розумна. Коротка історія людства; Шнайдер К. Дж. Духовність трепету: виклики робототехнічної революції / пер. з англ. Л. Купріна; упоряд. С. Вайн. Ужгород: Exist; PIK-Y, 2021. 240 с.; Cellan-Jones R. Stephen Hawking warns artificial intelligence could end mankind. *BBC.news*. December 2, 2014. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-30290540>; Davenport T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work; Clark D. D., Sollins K. R., Wroclawski J., Braden R. Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet. URL: <https://groups.csail.mit.edu/ana/Publications/PubPDFs/Tussle2002.pdf>; Wilson H. J., Daugherty P. R. Collaborative Intelligence: Humans and AI are Joining Forces.

то вони стають продовженням інтелектуальної діяльності людей, сприяють розширенню обріїв нашого розуму. Експерти констатують, що експоненціальними кроками рухаються не лише технології, а й самі зміни, які є продуктом не тільки технологій, а й інших факторів розвитку.

Сьогодні Інтернет, відео- й аудіоапаратура, персональні комп'ютери формують незвичну сферу буття людини – «віртуальну реальність», котра ґрунтується на технологічному існуванні об'єднуючого «всіх і вся» «віртуального простору». Людина перебуває в синтетичній реальності, яка складається із двох взаємопов'язаних частин – традиційної, некомп'ютерної і віртуальної, комп'ютерно-мережевої. Позбавлений природності живого, безпосереднього спілкування, неповторного трепету духовності й емоційності, цей комп'ютеризований простір породжує й формує механічну людину, яка функціонує за законами механіки і в діяльності якої основне місце дедалі більше посідає взаємодія з апаратними засобами. Специфіка цього інобуття виявляється в тому, що, свідомо створене людиною, воно переростає у самодостатню, суверенну силу, яка виходить з-під контролю й управління її творця. Як частина великої комп'ютерної системи, індивід виявляється здатним відкликатися і діяти тільки відповідно до закладеної програми. Реальне життя немовби позбавляється живого начала й уподібнюється зміні комп'ютерних картинок, у яких немає місця любові, співчуттю, співпереживанням. Складні техніко-технологічні пристрої, які перетворили наш світ, аж ніяк не допомагають опановувати багатство духовних надбань людства, культуру теоретичного мислення тощо<sup>1</sup>.

Завдяки цифровізації та розвитку віртуальної реальності, яка уже в багатьох аспектах заступає фізичну, людство змінюється в сутнісному та екзистенційному вимірах, можливо, в якомусь сенсі навіть керує своєю еволюцією. Біологічна еволюція людства пов'язана

---

<sup>1</sup> Див.: Шнайдер К. Дж. Духовність трепету: виклики робототехнічної революції; Davenport T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work; Davenport T. H., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World; Luger G. F. Artificial Intelligence: Structures and Strategies For Complex Problem Solving. 6th ed. Boston: Pearson Addison-Wesley, 2009. xxiii, 754 p.; Wilson H. J., Daugherty P. R. Collaborative Intelligence: Humans and AI are Joining Forces.

з іменами, що фіксують її анатомічні та культурно-соціальні вдосконалення: Homo erectus, Homo habilis, Homo ergaster, Homo sapiens. Самоназви людини постіндустріального та інформаційного суспільств характеризують усвідомлення її здобутків та діяльності у контексті творення, опосередковано вказують на певні зсуви реальності, що визначають напрямки більш глибоких і латентних змін в людині: Homo Economicus, Homo Politicus, Homo Ludens, Homo Deus, Homo Cogitans, Homo Technicus, Homo Computus, Homo Digitalis, Homo Communicus, Homo Emojis (Emoticons), Homo Consumericus and at last Post-humans. Феномени цифровізації індивідуальної та суспільної сфер життя набувають ознак аутопоєзисності, здатності розвиватися надалі автономно, що породжує критичний дискурс в антропології, заперечує її аксіомні істини та ускладнює прогнози щодо майбутнього людства<sup>1</sup>.

Останнім часом застосування технологічних реалізацій ШІ розширюється на сферу креативної діяльності людини. Поява нейронних мереж, здатних здійснювати швидку обробку великих обсягів інформації та давати більш-менш обґрунтовані й змістовні відповіді під час «спілкування» з людиною, відкриття публічного доступу до ChatGPT змушує замислитися над місцем людини у світі штучного інтелекту, який нібито спроможний генерувати знання і таким чином перевершувати своїх творців<sup>2</sup>.

Власне, цього не заперечують й «архітектори» масштабної цифровізації, акцентуючи на низці ризиків як для людини, так і для суспільства загалом<sup>3</sup>. Так, американський футуролог, фахівець

---

<sup>1</sup> Див.: Шадюк Т. А. Криза сучасної антропологічної аксіоматики: дискурсивні ризики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2022. Вип. 2 (92). С.147–157.

<sup>2</sup> Див.: Chomsky N., Roberts I., Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT; Clark D. D., Sollins K. R., Wroclawski J., Braden R. Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet; Floridi L., Chiriatti M. GPT-3: Its Nature, Scope, Limits, and Consequences; Harari Y. N. AI and the Future of Humanity. *Yuval Noah Harari at the Frontiers Forum*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LWiM-LuRe6w>.

<sup>3</sup> Див.: Brynjolfsson E., McAfee A. Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future; Chomsky N., Roberts I., Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT; Kurzweil R. The Singularity is Near: when Humans Transcend Biology. New York: Viking, 2005. xvii, 652 p.; Roose K. A. I. Poses 'Risk of Extinction,' Industry Leaders Warn.

з комп'ютерних наук Рей Курцвейл зазначає, що ми навіть не помітимо, як почнеться епоха сингулярності – коли розвиток інформаційних технологій буде вже такою густиною, що невідомо: ми ними керуємо чи вони нами. Навіть уже зараз у багатьох виникає відчуття, що людьми керують інформаційні технології<sup>1</sup>.

Сьогодні для позначення новітніх технологій активно використовується термін «генеративний», однак насправді він не означає творчий. Штучний інтелект не створює нових даних чи знань: він або обробляє наявну інформацію, або слідує певним наперед заданим шаблонам, наприклад, імітуючи стиль того чи іншого науковця або письменника. У цьому контексті штучний інтелект значно відрізняється від людського, тому використання для його позначення саме іменника «інтелект», хоча вже й усталене, термінологічно є сумнівним. Дж. Ланьє, один із видатних винахідників сучасності, навіть стверджує, що використання такого терміну є оманливим і небезпечним, бо жодного «штучного інтелекту» насправді не існує: новітні програми на зразок GPT-4 лише відтворюють та комбінують ту роботу, яку до того зробили люди; вони можуть, скажімо, знаходити приховані узгодженості в людських творіннях, але не створювати щось самостійно<sup>2</sup>.

На цю проблему звертав увагу ще в 70-ті роки ХХ ст. відомий український вчений В. Глушков. У статті «Гносеологічні проблеми математичного моделювання» він зазначав, що в процесі популяризації кібернетики виникає ілюзія, буцімто її засобами можна створити «штучну людину» чи навіть суспільство, яке складатиметься з машин. Учений не сперечався з тим, що якщо брати проблему в абстрактно-технічному плані, то такого роду проекти не можна вважати зовсім безпідставними. Але, продовжує В. Глушков: «Необхідно цілком ясно зрозуміти, що можливість реалізації подібних проєктів вирішується не в суто технічному, а, перш за все, в історичному плані і тому лежить поза компетенцією кібернетики або будь-якої

---

<sup>1</sup> Див.: Kurzweil R. The Singularity is Near: when Humans Transcend Biology.

<sup>2</sup> Див.: Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 листопада 2023 року) / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2023. с. 106–107.

іншої природничої науки. Відповідь на такі питання слід шукати не в природничих, а в соціальних науках. ...все, що створене руками людини, у тому числі й найдосконаліші автомати, є не більше ніж знаряддям виробництва і не може бути в соціальному плані рівнозначним людині»<sup>1</sup>.

Тому поширення інформаційних технологій, які ми позначаємо терміном «штучний інтелект», ще не свідчить про здатність машин «мислити». Машина у принципі не може «мислити» відкрито, нестандартно, виходячи за межі суто розумних міркувань і формальної логіки, властивій класичному типу раціональності. Відкритість як характеристика винятково людського мислення характеризується такими рисами, як нелінійність і поліпарадигмальність, критичність й автономність, що є практично недосяжною для машинних технологій за визначенням. Утім, відповідно до ідей «відкритої науки», безпосередньо пов'язаної з ідеалами гуманізму, новітні технології штучного інтелекту можуть значно допомогти людині, беручи на себе «нелюдські» операції та типи робіт. Справа лише в тому, щоб людина могла правильно сприймати та позиціонувати як себе, так і ті технології, які вона використовує, адекватно оцінюючи як свої, так і їхні можливості та перспективи. У будь-якому разі, можна стверджувати, що ІІІ є «закритим» феноменом: навіть його здатність навчатися все ж таки базується на певних програмах і наборах інструкцій<sup>2</sup>.

Відомий фахівець у галузі ІІІ Бен Гертцель вважає, що найкращі системи, які використовуються сьогодні, належать до так званого «вузького штучного інтелекту», оскільки вони можуть бути здібнішими, ніж люди, лише в одній галузі, тому не можуть перевершити людей загалом. Такі системи, які варіюються від алгоритмів машин-

---

<sup>1</sup> Цит. за: Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. С. 94–95.

<sup>2</sup> Див.: Al-Amoudi I. Are Post-Human Technologies Dehumanizing? Human enhancement and Artificial Intelligence in Contemporary Societies; Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 листопада 2023 року) / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2023. С. 106–107; Воронкова В. Г., Нікітєнко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. С. 230–287.

ного навчання до великих мовних моделей (LLM), зокрема, таких як ChatGPT, не можуть міркувати та розуміти контекст. Ніхто ще не створив загальний штучний інтелект людського рівня. Разом з тим, Б. Герцель прогнозує, що штучний інтелект, аналогічний до AGI людського рівня, цілком ймовірно може з'явитися найближчим часом. Загальний ШІ, на його думку, незабаром призведе до разючих змін у кожній сфері людського життя та суспільства. Передові загальні ШІ, які значно перевищують людський інтелект, призведуть до Технологічної Сингулярності цілком ймовірно ще протягом нашого життя. Це неминуче створить ситуацію, коли суспільство постане перед вибором: залишити ШІ як технологічний інструмент чи визначити його роль як фактора еволюції людства на екзистенційному рівні<sup>1</sup>. Сингулярність відбудеться тоді, коли людство втратить здатність розуміти світ через розвиток мережі штучних інтелектів. Навіть без квантових комп'ютерів мільйони ШІ, що діють разом, можуть змінити економіку, політику та культуру. Важко оцінити, чи це добре чи погано, але очевидно, що людство ризикує втратити контроль над майбутнім.

Дійсно, штучний інтелект ставить перед людством безпрецедентний виклик. Йдеться про іншу якість людського існування, коли людське може злитися зі штучним, що здається фантазією. На відміну від попередніх інформаційних технологій, таких як друкарський верстат, ШІ здатен створювати власний контент і приймати рішення, що є абсолютно новим явищем в історії. Подальший розвиток призведе до заміщення людей як творців програм штучним інтелектом. Останній буде визначати, у якому напрямі мають розвиватися суспільство загалом й людина зокрема. Через розвиток мережі штучних інтелектів людство може втратити здатність розуміти світ. Але повного підпорядкування, на думку дослідників, не відбудеться. На якомусь етапі неминучою буде боротьба людей зі штучним інтелектом. Будь-які знаряддя підпорядковують людину собі, спрямовують її розвиток у певному напрямі. Однак і людина пристосовує знаряддя для своїх потреб, особливостей свого тіла,

---

<sup>1</sup> Див.: Goertzel B. AGI Revolution: An Inside View of the Rise of Artificial General Intelligence.

свого мислення. Поки що суб'єктом діяльності є людина. Згідно із законами діалектики, протилежність, доведена до крайності, переходить у свою протилежність. У результаті замість того, щоб розвивати свій інтелект і здібності до саморефлексії, людина може опинитися у пастці залежного мислення. Через страх брати на себе відповідальність за своє життя людина буде ухвалювати рішення на основі порад нейромережі, що принципово неправильно, адже ніхто, окрім людини, не знає, як для неї буде краще<sup>1</sup>.

Існує ще один аспект, який необхідно враховувати. Взаємодія з нейромережею може призвести до ізоляції і зменшення соціальних контактів. Якщо ми будемо покладатися тільки на плюси спілкування зі ШІ, ми ризикуємо втратити здатність взаємодіяти з реальними людьми. З часом це тільки посилить почуття самотності й неповноцінності, оскільки реальне людське спілкування вимагає зусиль, емоційних вкладень і здатності витримувати фрустрацію. Сьогодні багато людей звертається до ШІ-терапії замість людської. Хоча ШІ й може бути корисним у певних ситуаціях, але він не здатний замінити ту глибину і розуміння, які ми отримуємо від спілкування з реальними людьми. Важливо розрізняти людську комунікацію та взаємодію з ботами, що вимагає законодавчого регулювання та чіткого маркування ШІ, не порушуючи при цьому свободу слова людей.

Крім того, використання нейромереж може призвести до спотворення реальності: ми все частіше сприймаємо поради ШІ як абсолютну істину, не піддаючи їх критичному осмисленню. Це може створити небезпечний прецедент, коли людина починає довіряти алгоритму більше, ніж власним почуттям. Як не прикро констатувати, але зі збільшенням інформації людство не стало мудрішим, оскільки інформація – це не завжди істина, правда. Більшість інформації не є точним відображенням реальності. Основна маса інформації, що існує, не є правдивою, адже істина вимагає значних зусиль: її пошук складний і дорогий, вона часто є суперечливою і може бути болючою. Натомість вигадка легко створюється, проста для розуміння та приємна

---

<sup>1</sup> Див.: Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 листопада 2023 року) / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2023. С. 87–90.

для сприйняття. Очікування, що інтернет сприятиме поширенню істини та порозумінню, виявилися наївними. Для того, щоб докопатися до правди, необхідно докладати спеціальних зусиль, ретельно перевіряючи факти.

Свобода людини виявляє себе в навчанні й творчості, у виході за межі наявного буття. Штучний інтелект уже теж може виходити за межі наявного. У творчості відбуваються переходи в нові сфери дійсності, наприклад, коли замість сили м'язів застосовують силу двигунів. Неможливо передбачити все, що за межею. Існують точки біфуркації, невизначеності. Як і неможливо передбачити всі наслідки від діяльності штучного інтелекту та всі небезпеки. Але неможливо й зупинити розвиток з метою зберегти нинішній спосіб існування людей, оскільки цей спосіб полягає в переході до нового. Як невід'ємна властивість самого життя поширення набуває термін «живе знання», яке протиставляється традиційному технократичному мисленню. Останнє позбавлене адекватного світоуявлення, живого ставлення до дійсності. Воно вириває окремі події із повноцінного життєвого контексту, завдяки чому з'являється примат цілі над засобами, смислами і загальнолюдськими цінностями, смислу – над буттям і реаліями світу, техніки – над людиною та її життям. Технократичне мислення – це мислення, якому чужі розум, рефлексія, любов до життя в усіх його проявах. Тому будь-які спроби вдосконалення людини неминуче зазнають невдачі, бо навіть якщо можна поліпшити тіло, то не можна чіпати людський дух. Без сумніву, в майбутньому ШІ відіграватиме дуже велику роль, але не зникне й потреба в унікальності людської думки<sup>1</sup>.

Прихильники сингулярності очікують, що поява технологічних творінь, які перевершають людський інтелект, стане переломним моментом в історії, набагато важливішим, ніж попередні технологічні прориви. Прогнозується перетворення штучного інтелекту в надро-

---

<sup>1</sup> Див.: Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема; Floridi L., Chiriatti M. GPT-3: Its Nature, Scope, limits, and Consequences; Mielkov Yu. Open Science and Humanism: Decolonization of Knowledge and Fractality of Identities; Хапарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. С. 521; Benedikter R. Artificial Intelligence, New Human Technologies, and the Future of Mankind.

зум, вихід його з-під контролю, коли суспільство взагалі може перестати контролювати нейромережу<sup>1</sup>.

Перед нами тут своєрідна інтелектуальна аберація, коли не програму оцінюють з позицій людського розуму, а, навпаки, можливості останнього визначають, виходячи з успіхів програмування. Має місце різне розуміння інтелекту в науці і самого мислення. Суть в тому, що основою мислення людини є зовсім не алгоритм чи створення нових алгоритмів, а їх вдосконалення. Навіть там, де творці ШІ йдуть шляхом пошуку нового рішення самою машиною, у неї немає критерію для відбору адекватних алгоритмів, якими в людині є практика. Тобто людина кожний раз шукає конкретне вирішення проблеми в реальному світі, а не в базі даних, навіть якщо йдеться про Big Data. Так, учений, який діє в просторі уяви, спирається не на алгоритми, а на категорії мислення. І формами мислення категорії є тому, що це принципи дії, які дозволяють кожний раз ухвалювати адекватні ситуації рішення. Людський вибір базується на цілепокладанні, і саме мета визначає пошук конкретних засобів і способів її досягнення, інколи парадоксальних, у чому проявляє себе творче мислення. Тому не тільки випадковість, а й свобода волі людини вбудовані в підґрунтя творчості, тоді як ШІ може запропонувати лише довільний вибір, виходячи із зовнішньо заданих критеріїв. Зрозуміло, що в добу новітніх технологій на людину вже дивляться крізь оптику складної технологічної системи, а на її розум – як на аналог суперкомп'ютера.

Свого часу «хрещені батьки» ШІ констатували, що поточні системи штучного інтелекту вже демонструють ознаки тривожних можливостей, які вказують шлях до появи автономних систем, котрі можуть планувати, переслідувати цілі та діяти у світі<sup>2</sup>. Стверджується, що з досягненням певної потужності ШІ стане «творчою особистістю» і буде здатний почати самонавчатися, самоусвідомлювати себе, тобто знайти душу, а «друга природа» цілком може зни-

<sup>1</sup> Див.: Davenport T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work; Kurzweil R. The Singularity is Near: when humans transcend biology; Wilson H. J., Daugherty P. R. Collaborative Intelligence: Humans and AI are Joining Forces.

<sup>2</sup> Див.: Chomsky N., Roberts I., Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT.

щити «першу»<sup>1</sup>. Прогнозується вихід штучного інтелекту з-під контролю, коли суспільство взагалі може перестати контролювати нейромережу. Так, ще 2014 року теоретик-фізик Стівен Гокінг в інтерв'ю BBC попереджав: «Розвиток штучного інтелекту може означати кінець людської раси» (Stephen Hawking). Суголосним є й застереження професора Оксфордського університету, співзасновника Всесвітньої асоціації трансгуманістів та директора Оксфордського інституту майбутнього людства N. Bostroma: «Штучний інтелект може бути менш людяним, ніж інопланетяни»<sup>2</sup>.

Ще в 1818 р. Мері Шеллі видала книгу «Франкенштейн» – оповідь про вченого, який, намагаючись створити вищу істоту, натомість створює монстра. Міф про Франкенштейна ставить Homo sapiens перед фактом, що останні дні швидко наближаються. Якщо якась екологічна чи ядерна катастрофа не знищить нас до того, то темпи технологічного розвитку невдовзі призведуть до заміни Homo sapiens на абсолютно відмінних істот, які матимуть не лише іншу фізичну будову, а й дуже відмінні когнітивні та емоційні світи. Це те, що неймовірно бентежить більшість Homo sapiens. Людям важко сприйняти той факт, що вчені можуть створити дух так само, як й тіло, і що майбутній доктор Франкенштейн може створити когось дійсно досконалішого за нас, когось, хто дивитиметься на нас із такою самою зверхністю, як ми дивимось на неандертальців. Насправді потрібно взяти до уваги, що наступний етап історії супроводжуватимуть не лише технологічні й організаційні трансформації, а й фундаментальні трансфор-

<sup>1</sup> Див.: Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема; Позов The New York Times проти OpenAI відображає серйозні проблеми AI сектору. *Інтернет свобода*. 5 січня 2024. URL: <https://netfreedom.org.ua/article/pozov-new-york-times-proti-openai-vidobrazhae-serjozni-problemi-ai-sektoru>; Харпін Ю. Н. Людина розумна. Коротка історія людства; Brynjolfsson E., McAfee A. Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future; Clark D. D., Sollins K. R., Wroclawski J., Braden R. Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet; Roose K. A. I. Poses 'Risk of Extinction,' Industry Leaders Warn; Shestakova I., Polanski S. Digital Civilization and Problems of Cultural Diversity: Political Actors and Infocommunication Technologies; Zinkula J., Mok A. ChatGPT may be Coming for our Jobs. Here are the 10 Roles that AI is Most Likely to Replace.

<sup>2</sup> Див.: Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин.

мації людської свідомості та ідентичності. Це можуть бути настільки фундаментальні перетворення, що поставлять під сумнів саме поняття «людина»<sup>1</sup>.

Ізраїльський дослідник Ювал Харарі, розглядаючи філософські проблеми розвитку людства, еволюції й домінування у світі технологічного прогресу та його вплив на людство, припускає, що на заміну Homo Sapiens прийде Homo Deus – надлюдина з унікальними здібностями, включаючи вічне життя. Розглядаючи виклики для людства, які несе штучний інтелект, він констатує, що ШІ вже «зламав операційну систему людської цивілізації». Будь-яка спроба нашого вдосконалення неминуче зазнає невдачі, бо навіть якщо можна поліпшити наші тіла, то не можна чіпати людського духу<sup>2</sup>. Визнаючи «чужорідність» штучного інтелекту, Ю. Харарі прогнозує й потенційні загрози ШІ для демократії та ризику тоталітаризму. Так, вибори президента США в листопаді 2024 р. засвідчили посилення тенденцій до технократизму, які, своєю чергою, виникли не тільки на тлі зростання популізму, а й завдяки поширенню технологій ШІ.

Деякі експерти висловлюються в тому сенсі, що розвиток технологій штучного інтелекту містить потенційну загрозу для людства, аж до можливості його знищення, не говорячи вже про страйки спеціалістів різного профілю, які побоюються зростання безробіття як наслідку поширення зазначених технологій. Інші експерти зі ШІ стверджують, що страхи щодо загрози існуванню людей перебільшені<sup>3</sup>.

Ймовірно, в найближчому майбутньому «бунт» роботів людству не загрожує, оскільки роботоконструкції не настільки досконалі, щоб могли самостійно планувати і виконувати покладені на них функції. Машинобудування поки що розвивається значною мірою автономно від *high-tech*, симбіозу між ними немає. Та й рівень програмного за-

<sup>1</sup> Див.: Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. С. 521–522.

<sup>2</sup> Див.: Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. С. 521; Harari Y. N. AI and the Future of Humanity. Yuval Noah Harari at the Frontiers Forum. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LWiM-LuRe6w>.

<sup>3</sup> Див.: Human Brain/Cloud Interface. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnins.2019.00112/full>.

безпечення поки що не є настільки досконалим, аби штучний інтелект міг сам ставити завдання та їх виконувати. Попри побоювання, деякі експерти наголошують, що ШІ не може власноруч спричинити апокаліпсис. Вони наголошують, що людська здатність використовувати нейромережі буде розвиватися разом з алгоритмами. «Ідея про те, що нейромережі та машини розвиватимуть власну волю, є надмірним страхом, підігрітим впливом наукової фантастики, а не прагматичною оцінкою ризиків технології», – пояснюють вчені<sup>1</sup>. Це не потенційний кінець глобальної людської історії, а лише кінець тієї її частини, у якій домінує людина<sup>2</sup>.

Оскільки нейромережі продовжують інтеграцію до людської мережі та суспільства, то вони стають продовженням інтелектуальної діяльності людей, сприяють розширенню обріїв нашого розуму. З'являються нові потреби, задоволення яких робить людину залежною від ШІ. Найпростіший випадок: можна не знати таблицю множення, але стати залежним від наявності калькулятора, його справності й уміння ним користуватися. Як наслідок виникає функціональна неграмотність, лінь. Заощаджуючи життєві ресурси і, в кінцевому підсумку, зберігаючи життя, лінь стає виправданою ще в одній сфері людської діяльності. Поступово виникне нова структура суспільства: воно поділиться на відносно невелику групу творців-управителів, здатних керувати штучним інтелектом і визначати свою долю, і масу лінівців, утриманців, безвідповідальних людей, спроможних лише обирати з того, що їм запропонують<sup>3</sup>. Так, ученими Массачусетсько-

<sup>1</sup> Див.: Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема; Harari Y. N. AI and the Future of Humanity; Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 листопада 2023 року) / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2023. С. 105–107; Irwin R. Stiegler and Butleron AI and the Evolution of Intelligence.

<sup>2</sup> Див.: Lanier J. There is no AI. *The New Yorker*. April 20, 2023. URL: <https://www.newyorker.com/science/annals-of-artificial-intelligence/there-is-no-ai>; Collins H. The Science of Artificial Intelligence and its Critics. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2021. Vol. 46, Issue 1–2. P. 53–70. DOI: <https://doi.org/10.1080/03080188.2020.1840821>.

<sup>3</sup> Див.: Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 12–13 листопада 2021 року). Частина I / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2021. С.109–112.

го технологічного інституту нещодавно завершено перше дослідження сканування мозку користувачів ChatGPT, і його результати засвідчили, що замість покращення функцій мозку тривале використання ШІ притуплювало когнітивні здібності користувачів.

Сьогодні можна зустріти точку зору про те, що сучасна людина вже здала низку принципових інтелектуальних позицій ШІ і подальші події будуть робити очевидним цей факт для дедалі більшого числа людей. Зазначимо, що людина поступилася своїми позиціями тільки на рівні інтелекту. При цьому наша свідомість може бути представлена як мінімум із двох частин: інтелекту і мислення, які також утворюють протиріччя. Якщо інтелект прагне до земного, зрозумілого, ясного, простого, матеріального, корисного, що відтворюється і т. ін., то мислення, навпаки, прагне від земного до складного, ідеального, унікального тощо. Якщо інтелект працює з інформацією, то мислення – зі смислами. Так, Дж. Кларк основне завдання ШІ вбачав у створенні образного середовища, він не повинен підміняти людину чи заміняти її у вирішенні інтелектуальних завдань. Цілком ймовірно, що саме «занурення» людини в створене штучним інтелектом образне середовище спричинить «пробудження» в ній інтуїції та активізує її інтуїтивне мислення<sup>1</sup>.

Безперечно, вражаючи швидкість розвитку технологій ШІ задає тренд на можливе все більше злиття людини з дедалі потужнішими інтелектуальними машинами. Наприклад, мобільність і співмірність, відповідність до людського мозку й органів почуттів робить цифрові мобільні пристрої якби продовженням людини, що, з одного боку, багаторазово підсилюють її специфічно людські якості й здібності, а з другого, – звільняють людський мозок від його звичних функцій із не цілком передбачуваними наслідками, насамперед здатністю до накопичення, аналізу та передачі інформації. Швидкість, з якою це відбувається, змушує припустити, що ми є свідками чергового революціонізуючого процесу, результатом якого може стати симбіоз людини й інтелектуальної машини, що супроводжуватиметься глибо-

<sup>1</sup> Див.: Clark D. D., Sollins K. R., Wroclawski J., Braden R. Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet.

кими трансформаціями соціуму, а можливо, й особистості<sup>1</sup>. Прихильники сингулярності очікують, що поява технологічних творінь, які перевершать людський інтелект, стане переломним моментом в історії, набагато важливішим, ніж попередні технологічні прориви.

Слід мати на увазі, що можливості ШІ не статичні, а зростають експоненціально у міру розвитку технологій. Так, розроблений дослідницькою лабораторією OpenAI генеративний штучний інтелект (ГШІ), як різновид штучного інтелекту, уже тепер може спілкуватися з людьми, створювати новий контент (зображення, текст, аудіо та відео), що майже не відрізняються від творінь людини, імітувати тим самим її творчі процеси. Зростання його можливостей буде впливати на переосмислення людського знання, прискорювати зміни в структурі нашої реальності та реорганізувати політику й суспільство. Відомі інтелектуали Г. Кіссінджер, Е. Шмідт і Д. Гаттенлохер на сторінках *The Wall Street Journal* Уолт Стріт (24 лютого 2023 р.) виклали Маніфест занепокоєння можливими наслідками неосмисленого і неконтрольованого поширення ШІ. Генеруючі системи штучного інтелекту, на їх думку, здатні стати незрозумілими навіть своїм винахідникам. З кожною новою системою постають нові можливості, чие походження і призначення незрозумілі. Надскладний ШІ, по суті, поглиблює людське знання, а не людське розуміння. Водночас ШІ, поєднаний з людським розумом, виступає потужнішим засобом відкриття, ніж суто людський розум. В результаті наше майбутнє тепер містить цілком новий елемент таємниці, ризику і сюрпризу. Тому треба розробити нові концепції людської думки і взаємодії з машинами, і саме це є головним викликом епохи штучного інтелекту<sup>2</sup>.

Про онтологічний аспект зрушення «зростаючої технологізації людини» і «персоніфікації технології» у бік кіборгізації, що розвивається на межі між людиною і нелюдською істотою, у незавершеності, спрямованій у майбутнє, свідчать популярні нині ідеї постлю-

---

<sup>1</sup> Див.: Shestakova I., Polanski S. *Digital Civilization and Problems of Cultural Diversity: Political Actors or Infocommunication Technologies*.

<sup>2</sup> Див. Козловець М. А. Технології штучного інтелекту та їх вплив на буттєвість людини. *Humanities Studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 19 (96). С. 17–19.

дині й постгуманізму. Ідея постлюдини пов'язана з тим, що біотехнології в сучасних умовах набувають здатності змінювати плоть будь-яких видів за заданими параметрами. Люди, як й інші біологічні організми, піддаються трансформації, але як буде застосована енергія останніх, залежить від характеру суспільства, що її відкриє й використає.

Постлюдина – це штучна істота, створена людьми, біолюдина, що виникла завдяки неприродній спадковості, управляється механічно чи електронно, зберігаючи свою біологічну функцію. Кіборг перевершує межі витривалості, інтелекту та життєвої сили людини, долаючи нинішні обмеження і перетворюючись на ідеальну, нескінченну надлюдину. Це технологічна адаптація сходження до безсмертя. Поки віртуальне тіло підключено до інтернету в просторі кіборга, вважається, що людина існує одночасно у двох видах реальностей, причому не тільки її тіло існує у фізичній сфері, а й її розум взаємодіє з фізичними субстанціями.

Ще однією проблемою, яка засвідчує перспективи трансформації людини і людства, є трансгуманізм як ідея постлюдини і постлюдства. Оцінюючи цей напрям, О. Костенко в обґрунтованій ним концепції соціального натуралізму зазначає: «На основі сучасної людини виникне нова істота – «постлюдина», яка утворить нову спільноту – «постсоціум». Вони будуть відрізнятися від сучасної людини і сучасного соціуму так само, як сьогодні людина і соціум відрізняються від пралюдини і прасоціуму. Людство перейде до цього лише якщо розвиватиметься за законами Матері-Природи. Але вже сьогодні це треба прогнозувати з допомогою соціальної футурології, заснованої на соціальному натуралізмі, аби не збитися із шляху гуманітарного і соціального прогресу»<sup>1</sup>.

Постгуманізм свідчить про онтологічний аспект зрушення «зростаючої технологізації людини» і «персоніфікації технології» у бік кіборгізації, що розвивається на межі між людиною і нелюдською істотою, у незавершеності, спрямованій у майбутнє історії.

<sup>1</sup> Костенко О. М. Проблема № 1 сучасної цивілізації (в українському контексті): [монографія]. Черкаси: СУЕМ, 2008. С. 101.

Постлюдина означає нову цивілізацію з принципово новими схемами поведінки і засобами життєзабезпечення. Це глибокий й остаточний розрив у культурній та історичній спадкоємності. У зв'язку з цим вітчизняний дослідник В. Горбатенко стверджує, що невідповідне, неспокійне, суперечливе постлюдське суспільство з політичного погляду є кращим за одновимірну, підпорядковану єдиному ладу, передбачувану й досконалу, залежну від рішень певної особи чи групи людей спільноту<sup>1</sup>.

Трансгуманізм як напрям саме і виник на ґрунті ідеї недосконалості людського розуму, який за допомогою НБІК-технологій начебто буде замінений перспективним штучним аналогом. Він є своєрідною формою глобальної містифікації, об'єктивною видимістю, в основі якої успіхи науки і науково-технологічний фетишизм, коли маси людей, як і самі творці «нейромереж», екстраполюють на них свої творчі здібності. Існують гіпотетичні уявлення, що людство вперше стикнеться із ситуацією, коли з'явиться щось, що буде набагато розумнішим за найрозумнішу людину.

Попри певні побоювання, експерти стверджують, що ШІ не може власноруч спричинити апокаліпсис. Вони наголошують, що людська здатність використовувати нейромережі буде розвиватися разом з алгоритмами. Припущення, що нейромережі та машини розвиватимуть власну волю, є не стільки прагматичною оцінкою реальних ризиків новітніх технологій, скільки підігритим науковою фантастикою надмірним страхом. Це не потенційний кінець глобальної людської історії, а лише кінець тієї її частини, в якій домінує людина. Експоненціальними кроками рухаються не лише технології, а й самі зміни, які є продуктом не тільки технологій, а й інших факторів розвитку<sup>2</sup>.

Зазначимо, що людству загалом притаманні алармічні настрої щодо розвитку технологій штучного інтелекту. Втім філософський і соціально-гуманітарний аналіз феномена ШІ демонструє більш оптимістичну картину, за якої будь-які технології у принципі аж ніяк не здатні певною мірою «замінити» собою людину<sup>1</sup>. Технології ШІ,

---

<sup>1</sup> Див.: Горбатенко В. Футурологія і політика: монографія. Київ: Академвидав, 2019. С. 261.

<sup>2</sup> Див.: Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі.

як уже зазначалось, працюють винятково на обмеженій кількості завдань і в контрольованому середовищі. І те, що ми маємо зараз, навіть ChatGPT, є ШІ так званого вузького типу. Однак це не означає, що ми не побачимо ту чи іншу форму суперінтелекту в майбутньому який перевищить розумові здібності будь-якої людини та людства в цілому<sup>1</sup>.

Слід погодитися, що далеко не завжди ШІ служить засобом для досягнення раціональних цілей. Наприклад, застосування технологій штучного інтелекту у військовій сфері цілком може призвести до катастрофічних наслідків планетарного масштабу. Сьогодні вже існує конкуренція між державами, хто з них встигне швидше інтегрувати ШІ з військовою справою. Так, під час останнього саміту кран-членів Шанхайської організації співробітництва 2 вересня 2025 р. висунуто ідею про створення єдиного центру штучного інтелекту в межах ШОС.

Штучний інтелект дійсно робить людину значно потужнішою, але ця потуга цілком може призвести і до смерті людства, що навряд чи буде свідчити про те, що людство стало набагато розумнішим як тоді, коли воно вело війни без застосування технологій ШІ<sup>2</sup>. Оскільки ШІ здатний самостійно приймати рішення та проводити експерименти, то існує ризик непередбачуваних наслідків. У ЗМІ навіть з'явилися повідомлення про реальні зазіхання ШІ на життя людини. Так, під час симуляції перевірялася здатність програмного забезпечення безпілотної розпізнавати цілі та знищувати їх після такого рішення людини-оператора. Однак, система зрозуміла, що хоча вона ідентифікувала загрозу, іноді людина-оператор може наказати їй не вбивати. І пристрій вбиває свого керівника, оскільки людина заважа-

<sup>1</sup> Див.: Краковецький О. ChatGPT, DALL E, Midjourney: Як генеративний штучний інтелект змінює світ; Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. URL: <https://cedem.ord.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo>; Al-Amoudi I. Are post-human technologies dehumanizing? Human enhancement and artificial intelligence in contemporary societies; Clark D. D., Sollins K. R., Wroclawski J., Braden R. Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet; Davenport T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work; Luger G. F. Artificial Intelligence: Structures and Strategies For Complex Problem Solving; Wilson H. J., Daugherty P. R. Collaborative intelligence: humans and AI are joining forces.

<sup>2</sup> Див.: Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин.

ла БПЛА досягти своєї мети – набрати бали. Запевнивши, що під час випробувань жодна людина не постраждала, керівник випробувань водночас застеріг, що оборонцям не потрібно занадто сильно покладатися на штучний інтелект. Експеримент засвідчує, що людина не зможе вести розмову про штучний інтелект, надрозум, машинне навчання та автономію, якщо вона не збирається говорити про етику і штучного інтелекту<sup>1</sup>. Тому критично важливим є розробка механізму самокоригування, який дозволить виявляти та виправляти помилки до настання критичних ситуацій. Однак на відміну, наприклад, від лабораторних досліджень, моделювання соціальних процесів у контексті ШІ є надзвичайно складним завданням.

Зрозуміло, що завдяки новітнім технологіям ШІ зазнаватимуть фундаментальних змін способи організації трудової діяльності. Оскільки багато галузей прагнуть автоматизувати певні види робіт за допомогою інтелектуальних машин, то існує побоювання, що з ринку праці будуть витіснені мільйони людей. Так, самокеровані автомобілі можуть усунути потребу в таксі та програмах спільного користування автомобілями, а виробники можуть легко замінити людську працю роботами. Навіть творча інтелігенція сприймає штучний інтелект як загрозу. Підтвердження цього – страйк американських сценаристів, занепокоєних перспективами написання сценаріїв до картин вже не фахівцями, а штучним інтелектом.

Водночас існують побоювання істотного зростання безробіття. Прогнозуючи, що з часом штучний інтелект може стати «розумнішим за найрозумнішу людину», відомий бізнесмен Ілон Маск висловив занепокоєння щодо впливу ШІ на майбутнє праці. Оскільки ШІ навчиться виконувати практично всі види робіт, то, на його думку, з ринку праці будуть витіснені мільйони людей, а рукотворний розум зрештою може зробити працю людини непотрібною. Щоправда, якщо люди захочуть, то вони матимуть роботу для особистого задоволення. Такий стан справ, за І. Маском, може бути як позитивним, так і негативним явищем: з одного боку, користь від ШІ полягатиме в по-

---

<sup>1</sup> Див.: Лисогор І. У США контрольований штучним інтелектом безпілотник «вбив» свого оператора. URL: [https://lb.ua/world/2023/06/02/558383\\_ssha\\_kontrolovaniy\\_shtuchnim.html](https://lb.ua/world/2023/06/02/558383_ssha_kontrolovaniy_shtuchnim.html).

збавленні людей від праці, а здругого, – поширення рукотворного розуму може поставити під сумнів сенс існування людства. Він закликав припинити розробку ШІ більш досконалого, ніж програмне забезпечення OpenAI GPT-4<sup>55</sup>.

Загальноновизнаною стає ідея, згідно з якою програми штучного інтелекту неминуче дедалі більше зазіхатимуть на висококваліфіковані робочі місця<sup>1</sup>. Навіть творча інтелігенція сприймає сьогодні ШІ як загрозу своїй професійній діяльності. Темпоральне прискорення темпів розвитку цифрового світу робить реальною вже в найближчий час перспективу скорочення величезної сфери розумової праці до вкрай вузького сектора, де будуть затребувані лише найвищі форми креативності (фундаментальна наука, топ-менеджмент і т. п.)<sup>2</sup>.

Без сумніву, професіонали будуть затребувані й в майбутньому, але проблема в тому, чи зможуть вони безболісно вбудуватися в інформаційне диджиталізоване середовище. Тому однією із ключових навичок сьогодення і майбутнього є формування креативності<sup>3</sup>.

Утім не треба сприймати новітні технології як загрозу. Протягом сторіч одні професії зникали, але завжди з'являлися нові. У результаті звільнення від небезпечних і монотонних видів робіт людина зможе присвятити себе творчим, соціально цінним аспектам праці, які створюють сенси і додаткову цінність для економіки, культури та суспільства загалом. Так, опитування понад 1000 роботодавців по всьому світу Future of Jobs, яке було представлено командою Світового Економічного Форуму у 2025 році, засвідчує, що, незважаючи на стрімке поширення застосування ШІ в економічній діяльності, найбільш затребуваними у працівників є навички аналітичного мислення.

Отже, масштабна цифровізація, інтенсивне впровадження технологій штучного інтелекту породжує низку ризиків як для людини, так і для суспільства і людства загалом.

<sup>1</sup> Див.: Форд М. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття.

<sup>2</sup> Див.: Орос Ю. Штучний інтелект із часом залишить усіх без роботи, – Ілон Маск. URL: <https://itc.ua/ua/novini/shtuchnyj-intelekt-z-chasom-zalyshyt-usih-bez-roboty-ilon-mask/>; Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього; Harari Y. N. AI and the future of humanity; Roose K. A. I. Poses 'Risk of Extinction,' Industry Leaders Warn; Zinkula J., Mok A. ChatGPT may be coming for our jobs. Here are the 10 roles that AI is most likely to replace.

<sup>3</sup> Див.: McCarthy J. *Review of the Question of Artificial Intelligence*.

По-перше, тотальна цифровізація та прогресуючий розвиток інтелектуальних машин призводять до зміни якості та обсягу ринку праці, девальвації людської праці, ревізії уявлень про реалізацію в професії як базової цінності. Це супроводжуватиметься істотним зростанням безробіття, вимиранням рутинних професій та інфраструктурних сервісів, витісненням людини зі сфери виробництва у сферу продажів та обслуговування. Так, видання «Insider» склало список спеціальностей, у яких нейромережі зможуть замінити людей: програміст, журналіст, копірайтер, юрист, маркетинговий аналітик, учитель, фінансовий консультант, трейдер, графічний дизайнер, бухгалтер, агент підтримки. У 2019 р. вчені Оксфордського університету дали прогноз, що вже у найближчі 10–20 років майже половину робочих місць у США займуть комп'ютери. За даними експертів, до 2030 р. можуть зникнути або суттєво змінитися аж 53 професії. Серед них і популярні нині на українському ринку праці бухгалтер, нотаріус, юрист, консультант, копірайтер, коректор, журналіст та перекладач. Проте, ці напрями й досі отримують величезну кількість заяв від вступників, в тому числі й за результатами цього річної вступної кампанії.

По-друге, має місце нерівний доступ до новітніх технологій та навичок їх використання, котрі неминуче призведуть до збільшення цифрового «розриву», інтелектуальної стратифікації, фрагментації різновікових груп, обмеженої здатності людей щодо їхньої адаптації до мінливого соціотехнологічного середовища. І якщо сьогодні людині дещо складно швидко пристосуватися до цифрових змін, то цілком можливо, що вже наступні покоління, народжені в умовах перманентної соціотехнологічної революції, не будуть настільки схильні до подібної фрагментації. Варто говорити й про наявність у частини працівників фобій, породжених недостатнім рівнем оволодіння ними новітніми технологіями.

По-третє, у зв'язку з надшвидким розвитком цифрових технологій спостерігається й фрагментація різновікових груп, обумовлена обмеженою здатністю людей старшого віку адаптації до мінливого соціотехнологічного середовища. Варто говорити й про наявність у певної частини працівників фобій, які породжені недостатнім рівнем

оволодіння ними комп'ютерними технологіями. Вітаючи нові тренди (компетенції, цифрова економіка, індустрія 4.0, людський капітал, нові професії тощо), разом з тим слід мати на увазі, що робити з представниками старих професій, як працевлаштувати людей, які не встигли отримати відповідну підготовку й знання, як розвивати професійну освіту, вдосконалювати зв'язок освіти і бізнесу.

По-четверте, виникатиме соціальне відчуження, яке буде провокувати десоціалізацію індивіда, коли людина не зможе швидко пристосуватися до цифрових змін. Окрім того, внаслідок певного (а, можливо, й повного) демонтажу «соціальної» держави частина людей буде позбавлена державної допомоги.

По-п'яте, розвиток технологій ІІІ породжує й такі проблеми, як руйнування довіри між людьми та ризик тотальної маніпуляції. На відміну від початкових етапів використання інтернету, коли люди об'єднувалися, зараз вони опиняються в інформаційних «коконах», сформованих ІІІ. Це несе загрозу відірваності від реальності, оскільки такі культурні продукти, як поезія чи гроші, можуть створюватися не людським розумом. Вирватися з цієї нової ілюзії, яку ІІІ здатен генерувати, буде надзвичайно складно.

По-шосте, впровадження технологій ІІІ виявило й такі небезпеки, як етичні колізії, конфіденційність даних, забезпечення прав людини на приватність, незахищеність індивіда, зниження культурного розвитку, поглиблення соціальної відчуженості, посилення процесів десоціалізації індивідів та соціально-психічна вразливість технологіями, які діють на основі «бездушних» алгоритмів та ін. У зв'язку з проблемами при визначенні надійності та точності інформації існують й певні застереження щодо використання можливостей ІІІ<sup>1</sup>.

Гадаємо, що з часом постане питання про визнання штучного інтелекту суб'єктом правовідносин. Не виключено, що в умовах цифрової цивілізації за аналогією з Internet of Everything (Інтернетом всього) нас чекає глобальний перерозподіл всього (Redistribution

---

<sup>1</sup> Див.: Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo>; Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право*. 2022. № 71. С. 49–54.

of Everything), переформатування всіх звичних соціальних і міжнародних відносин, що цілком природно потягне за собою переформатування моралі, права та законодавства<sup>1</sup>.

Підкреслимо й такий аспект сучасного цифрового суспільства: стрімкий інформаційно-технологічний розвиток у другій половині XX століття, коли значно нівелювалися класові перепони і запрацювали соціальні ліфти, то саме високий інтелект був ключем до успіху. Лікар, учитель, інженер – усі ці професії, які вимагають розуму і постійного саморозвитку, давали можливість «вийти в люди», підвищити свій соціальний статус.

Однак згортання технологічного прогресу від титанічних завдань на зразок освоєння космосу у бік задоволення повсякденних, побутових потреб людини призвело до закриття багатьох соціальних ліфтів. У різних країнах ця тенденція відобразилася по-різному: люди із країн «третього світу» втратили стимул підніматися нагору завдяки своїм знанням і досвіду, адже можна було просто переїхати в «перший світ» і жити там на соціальну допомогу, не переобтяжуючи себе інженерними розрахунками чи медичним досвідом. На Заході розвиток технологій настільки спростив багато процесів, що людям часто залишається натиснути декілька кнопок, щоб отримати ту чи іншу послугу, не переобтяжуючи себе технологічними операціями. Сьогодні ми можемо знаходити будь-яку інформацію за лічені хвилини, отримати освіту, не виходячи з будинку, і спілкуватися з людьми в різних куточках земної кулі. Експерти стверджують, що розвиток новітніх технологій, спростивши життя людини, значно понизив поріг природного відбору й неосвічені люди, які раніше не могли пристосуватися до конкурентного середовища і жорстокого світу, тепер успішно виживають.

Поки III розвивається семимильними кроками, людський інтелект деградує не менш швидкими темпами. Існує навіть думка, що на

---

<sup>1</sup> Див.: Радутний О. Е. На порозі маніфесту нової моралі та права (штучний інтелект, цифрова людина та глобальний перерозподіл). *Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22 травня 2020 р. / НІОУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. С. 363.

якомусь етапі роботи над нейромережами людство зіштовхнеться з нестачею знань або ресурсів для ефективного продовження досліджень і жахливий Skynet так ніколи і не побачить світло. Небезпека полягає і в іншому: вже існуючі гаджети і стрімкий розвиток штучного інтелекту настільки полегшують існування буття нашого сучасника, що він втрачає стимул розвиватися, набувати нові знання і навички. Знижується не тільки середній IQ, невинно падають вниз і метрики інших видів інтелекту: креативності, емпатії, пам'яті, критичного мислення. І це всього за якихось 20–30 років, коли доступ до нових технологій з'явився у широких мас населення. Антропологі пропонують два способи вирішення проблеми: або штучне стимулювання інтелектуальних здібностей за допомогою технологій редагування генома, або зміцнення системи освіти на всіх рівнях – від дитячого садочку до університету для підтримання хоча б нинішнього середнього рівня IQ.

На якість фізіологічних і психічних процесів, які відбуваються в людському організмі, суттєво впливають емоції. Без емоцій люди були б роботами. Зникнули б любов і ненависть, пропали б бажання і прагнення, не стало б муз і мистецтв. Життя втратило б смисл. Але і це ще не все. Позитивні емоції спонукають живу істоту прагнути до їх джерела і тим самим сприяють прогресу і вдосконаленню умов життя. Негативні емоції вказують на необхідність уникати впливу чинників, які їх зумовлюють, а значить, охороняють від небезпеки.

Сучасне інформаційне суспільство обрало прагматичний шлях розвитку та потребує інструментів для його забезпечення<sup>1</sup>. Нині на часі актуалізація розробки аксіологічного підґрунтя для визначення зв'язку між цифровим та гуманітарним вимірами ціннісного супроводу зазначених процесів. Наш техносціогенез у XXI століття, впровадження новітніх інформаційно-комунікативних технологій має відбуватися лише на життєдайній платформі гуманітарної парадигми, яка є основою генетичного зв'язку знань, умінь, компетентностей, моральних імперативів та життєвих цінностей, що в сукупності

<sup>1</sup> Див.: Collins H. The science of artificial intelligence and its critics. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2021. Vol. 46, Issue 1–2. P. 53–70. DOI: <https://doi.org/10.1080/03080188.2020.1840821>.

сприяють індивідуальному розвитку й соціалізації людини. Тільки органічне поєднання технологічного й гуманістичного, машинного та людського, синергія цифрових компетентностей, гуманістичного й технологічного векторів розвитку, їх баланс може бути гарантом запобігання майбутнім шоківим змінам, стати необхідною передумовою гармонії суспільства, сформувати здатність жити в цифровому світі й не втратити людяність. Оскільки інтенсивне впровадження технологій III означає глибокі зміни в усіх сферах суспільного життя, то його слід планувати та керувати з відповідною ретельністю та ресурсами, розробити міжнародну програму контролю за штучним інтелектом<sup>1</sup>.

Попри захоплення цифровізацією й технологізацією слід остерігатися відчуження людини від природи та його наслідків, а саме, набуття та поширення феномену бездуховності, фокусування людського буття на інтересах сьогодення, «знелюднення» природи, її комерціалізація й утилітаризація. Екзистенційні, смисложиттєві проблеми людського існування не можуть бути розв'язанні накопиченням багатства, економічним зростанням і посиленням технологічної могутності людини. Тому головним завданням XXI ст. має стати філософське просвітництво людства, радикальний перелом у філософії життєустрою, смисложиттєвих орієнтирах буття людей.

Хоча науково-філософська та педагогічна спільноти позитивно сприймають загальний формат штучного інтелекту як технологічну підтримку та вдосконалення освіти, однак сутність III викликає занепокоєння з точки зору цінностей та світогляду. Наукова та освітньо-педагогічна діяльність у цьому процесі є важливим маркером, оскільки вона відстежує когнітивний та інтелектуальний потенціал людини під час процесу навчання та свідчить про необхідність його радикальної трансформації. Представниками гуманістичного крила філософського дискурсу наполягають на критичній необхідності переосмислення ролі людського потенціалу як загалом, так і в процесі навчання

---

<sup>1</sup> Див.: Kozub N., Kozub V., Kozlovets M., Shcherbakova N., Osmasko O. Philosophical Approach to Understanding Artificial Intelligence in Pedagogical Practice; Topuzov O., Saukh P., Saukh I., Ogrodzka-Mazur E. A Humane Paradigm as the Conceptual Core of Education in the Age of Information Society.

зокрема. Основні філософські проблеми пов'язані як із функціональними характеристиками ІІІ, так і зі здатністю людства контролювати цей технологічний інструмент. Оскільки процес навчання залишається фундаментальним виміром формування знань та активації когнітивної та інтелектуальної діяльності, то інтеграція технологічних компонентів в організацію освіти свідчить про реалізацію стратегії актуалізації альтернативних проявів людського потенціалу.

У відповідь на виклики Індустрії 4.0 необхідно вже сьогодні розвивати університети 4.0, здатні вирішити багато протиріч нинішніх тенденцій цифрового світу. На жаль, значна частина закладів вищої освіти демонструє невисоку ступінь їх готовності до роботи в нових умовах. Потрібно суттєво змінювати освітні стратегії, щоб готувати людей до змін, пов'язаних з автоматизацією процесів: фокусуватися на розвитку *soft skills*, креативних, когнітивних та інших навичок. Особливо гостро постає потреба формування нових ідей та цінностей, котрі сприятимуть адаптації до швидких змін цифрової цивілізації. Вітчизняні освітні й професійні системи повинні зберегти уявлення про людину як моральну, психологічну і стратегічну істоту, яка володіє унікальною здатністю робити цілісні судження. І це якраз ті питання, на які ми не зможемо сформулювати відповіді без залучення міждисциплінарних потенціалів гуманітаристики.

Отже, технології штучного інтелекту, інтернет речей, цифровізація свідчать про те, що відбувається зміна матеріальної та духовної епохи, формування нової соціальної реальності. Новітні технологічні застосунки, розвиток технологій ІІІ, генної інженерії та робототехніки стирають межі між фізичним, цифровим та біологічним світами, впливають на біологічну, соціальну, ментальну й духовну сутність людини. Спектр впливу технологій штучного інтелекту на особистість дедалі більше залежить від взаємодії людей саме на технологічній основі. Людство проходить крізь фазу, коли відбувається докорінна зміна світу, продукується об'єднання людського інтелекту, творчих здібностей людини з можливостями штучного інтелекту, синергії людини та автономної машини. Хоча в найближчому майбутньому відсутня небезпека поглинання штучним інтелектом людського розуму, витіснення людини та необхідність присут-

ності людини при виконанні тих чи інших операцій, однак технологічні та економічні зміни вимагають комплексних та багатограних рішень, які охоплюють не лише технічні аспекти, а й законодавчі та соціальні заходи для забезпечення сталого та етичного впровадження ІІІ у всій сфері суспільного життя. Тому до його розвитку важливо підійти з обережністю та відповідальністю. Поява технологій штучного інтелекту не є апіорі негативним явищем, але людство часто не готове до їх ефективного використання через відсутність відповідних моделей, законів чи правил. Проблема полягає не в самій технології, а в необхідності створення суспільства, здатного гармонійно співіснувати з ІІІ.

## ===== Список використаних джерел

1. Баранов О. А. Визначення терміна «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 32–49.
2. Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин / пер. з англ. Антон Ящук, Антоніна Ящук. Київ: Наш формат, 2020. 408 с.
3. Бровченко В. Ілон Маск висловив побоювання, що штучний інтелект позбавить людство сенсу існування. URL: <https://prostomob.com/174903-ilon-mask-vyslovyv-poboyuvannya-shho-shtuchnyj-intelekt-pozbavyt-lyudstvo-sensu-isnuvannya>.
4. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів: Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.
5. Горбатенко В. Футурологія і політика : монографія. Київ: Академвидав, 2019. 288 с.
6. Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 9–19.
7. Ілон Маск назвав найбільшу загрозу для людства. URL: [https://tsn.ua/nauka\\_it/ilon-mask-nazvav-naybilshu-zagrozu-dlya-lyudstva-2441902.html](https://tsn.ua/nauka_it/ilon-mask-nazvav-naybilshu-zagrozu-dlya-lyudstva-2441902.html).
8. Козловець М. А. Новітні технології і питання безпеки людини. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедицинські проблеми в медицині)*: зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної

- конференції (28–29 лютого 2024 року). Запоріжжя: ЗДМФУ, 2024. С. 289–292.
9. Козловець М. А. Технології штучного інтелекту та їх вплив на буттєвість людини. *Humanities Studies*: збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 19 (96). С. 55–66.
  10. Козловець М. А., Зембицький Є. П. Технології штучного інтелекту: гуманістичний вимір. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / Ред.-упорядник: д. філософ. н., проф., В. Г. Воронкова, д. е. н., проф. Метеленко Н. Г. Львів: Торунь-Liha-Pres, 2023. С. 45–50.
  11. Комісаренко С. Штучний інтелект: помічник чи загроза? *На пенсії*. 2024. № 2 (88). С. 4.
  12. Корсунський С. Суспільний договір в Україні: його поява, форма, зміст і місце в системі суспільних відносин. *(Пере)осмислення суспільного договору України*. Київ: «Аспен Інститут Київ», 2023. С. 59–63.
  13. Костенко О. М. Проблема № 1 сучасної цивілізації (в українському контексті): [монографія]. Черкаси: СУЕМ, 2008. 112 с.
  14. Краковецький О. ChatGPT, DALLE, Midjourney: Як генеративний штучний інтелект змінює світ. *ArtHuss*, 2024. 192 с.
  15. Лисогор І. У США контрольований штучним інтелектом безпілотник «вбив» свого оператора. URL: [https://lb.ua/world/2023/06/02/558383\\_ssha\\_kontrolovaniy\\_shtuchnim.html](https://lb.ua/world/2023/06/02/558383_ssha_kontrolovaniy_shtuchnim.html).
  16. Лубко Д. В., Шаров С. В. Методи та системи штучного інтелекту: навч. посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 264 с.
  17. Мороз О. Штучний інтелект. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук, І. О. Покаржевська. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
  18. Орос Ю. Штучний інтелект із часом залишить усіх без роботи, – Ілон Маск. URL: <https://itc.ua/ua/novini/shtuchnyj-intelekt-z-chasom-zalyshyt-usih-bez-roboty-ilon-mask/>.
  19. Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. URL: <https://cedem.ord.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo>.
  20. Позов The New York Times проти OpenAI відображає серйозні проблеми AI сектору. *Інтернет свобода*. 5 січня 2024. URL: <https://netfreedom.org.ua/article/pozov-new-york-times-proti-openai-vidobrazhaye-serjozni-problemi-ai-sektoru>

21. Поліщук О. С., Поліщук О. В., Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities studies*. 2022. Вип. 13 (90). С. 103–109.
22. Радутний О. Е. На порозі маніфесту нової моралі та права (штучний інтелект, цифрова людина та глобальний перерозподіл). *Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22 травня 2020 р. / НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. С. 360–365.
23. Сакварелідзе Д. Ми – свідки наслідків глобальних Tech та IT революцій. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/sakvarelidze/6542959311e0f/>
24. Саух П. Ю., Саух І. В. «Суспільство 5.0». Архітектоніка освіти в умовах п'ятої промислової революції: виклики та перспективи. *Вісник НАПН України*. 2023. Том 5. № 1. С.1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5223>.
25. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монографія / А. І. Шевченко, С. В. Барановський, О. В. Білокобильський та ін. [За заг. ред. А. І. Шевченка]. Київ: ППШ, 2023. 305 с.
26. Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право*. 2022. № 71. С. 49–54.
27. Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 12–13 листопада 2021 року). Частина I / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2021. 162 с.
28. Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10–11 листопада 2023 року) / відп. за випуск І. В. Чорноморденко. Київ: КНУБА, 2023. 223 с.
29. Форд М. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття. Київ: Наш Формат, 2016. 400 с.
30. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття / пер. Олександр Дем'янчук. Київ: Вид-во «BookChef», 2022. 416 с.
31. Харарі Ю. Н. Номо Deus. Людина божественна. За лаштунками майбутнього. Київ: Вид-во «BookChef», 2021. 512 с.
32. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього / пер. з англ. Ярослава Лебеденка. Київ: Вид-во «BookChef», 2024. 544 с.

33. «Хрещені батьки» штучного інтелекту остерігаються, що він може вийти з-під контролю. URL: [https://tsn.ua/nauka\\_it/hrescheni-batki-shtuchnogo-intelektu-osterigayutsya-scho-vin-mozhe-viyti-z-pid-kontrolyu-2436061.html](https://tsn.ua/nauka_it/hrescheni-batki-shtuchnogo-intelektu-osterigayutsya-scho-vin-mozhe-viyti-z-pid-kontrolyu-2436061.html).
34. Шадюк Т. А. Криза сучасної антропологічної аксіоматики: дискурсивні зрізи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2022. Вип. 2 (92), С.147–157.
35. Шваб К. Четверта промислова революція / переклад з німец. Наталя Климчук і Ярослав Лебеденко. Харків: Вид-во «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 426 с.
36. Шнайдер К. Дж. Духовність трепету: виклики робототехнічної революції / пер. з англ. Л. Купріна; упоряд. С. Вайн. Ужгород : Exist ; РІК-У, 2021. 240 с.
37. Addley E. 'AI' named most notable word of 2023 by Collins dictionary. Chosen from a list that includes 'greedflation', 'nepo baby' and 'deinfluencing', use of term has quadrupled this year. *The Guardian*. Nov. 1, 2023. URL: <https://amp.theguardian.com/technology/2023/nov/01/ai-named-most-notable-word-of-2023-by-collins-dictionary>.
38. Al-Amoudi I. Are post-human technologies dehumanizing? Human enhancement and artificial intelligence in contemporary societies. *Journal of Critical Realism*. 2022. Vol. 21, Issue 5. P. 516–538. DOI: <https://doi.org/10.1080/14767430.2022.2134618>.
39. Benedikter R. Artificial Intelligence, new human technologies, and the future of mankind. *Challenge*. 2023. Vol. 66, Issue 3–4. P. 79–100. DOI: <https://doi.org/10.1080/05775132.2023.2223061>.
40. Brynjolfsson E., McAfee A. Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future. New York: W. W. Norton & Company, 2017. 402 p.
41. Cellan-Jones R. Stephen Hawking warns artificial intelligence could end mankind. *BBC.news*. December 2, 2014. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-30290540>.
42. Chomsky N., Roberts I., Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT. *The New York Times*. March 8, 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/03/08/opinion/noam-chomsky-chatgpt-ai.html>.
43. Choucri N. UN75: Social Contract 2020 – Toward Safety, Security, & Sustainability for AI World. URL: <https://www.un.org/en/academic-impact/un75-social-contract-2020-toward-safety-security-sustainability-ai-world>.
44. Clark D. D., Sollins K. R., Wroclawski J., Braden R. Tussle in Cyberspace: Defining Tomorrow's Internet. URL: <https://groups.csail.mit.edu/ana/Publications/PubPDFs/Tussle2002.pdf>.

45. Collins H. The science of artificial intelligence and its critics. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2021. Vol. 46, Issue 1–2. P. 53–70. DOI: <https://doi.org/10.1080/03080188.2020.1840821>.
46. Communication from the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe. COM/2018/237 final. Document 52018DC0237. *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>.
47. Davenport T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work. Cambridge, MA: The MIT Press, 2018. x, 231 p.
48. Davenport T. H., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World. *Harvard Business Review*. January – February 2018. URL: <https://hbr.org/2018/01/artificial-intelligence-for-the-real-world>.
49. DuR., Li M., Ai S., Brughac. M., Reisach U., WangP. Artificial intelligence: an opportunity or a threat to good decision-making? Using systems thinking to examine values in an intercultural framework. *Journal of Decision Systems*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1080/12460125.2024.2428175>.
50. Floridi L., Chiriatti M. GPT-3: Its nature, scope, limits, and consequences. *Minds and Machines*. 2020. Vol. 30, Issue 4. P. 681–694.
51. Goertzel B. *AGI Revolution: An Inside View of the Rise of Artificial General Intelligence*. Atlantic Highlands, N. J.: Humanity+ Press, 2016. 612 p.
52. Harari Y. N. AI and the future of humanity. *Yuval Noah Harari at the Frontiers Forum*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LWiM-LuRe6w>.
53. Human Brain/Cloud Interface. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnins.2019.00112/full>.
54. IrwinR. Stiegler and Butleron AI and the evolution of intelligence. *Educational Philosophy and Theory*. 2025. Vol 25, Issue 5. P. 473–488. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131857.2024.2446386>.
55. Kozub N., Kozub V., Kozlovets M., Shcherbakova N., Osmasko O. Philosophical Approach to Understanding Artificial Intelligence in Pedagogical Practice. *International Journal on Culture, History, and Religion*. 2025. Vol. 7, Special Issue 1: From Tradition to Transmission: The Transformation of Culture and Social Life in the Digital Age. P. 611–626. DOI: <https://doi.org/10.63931/ijchr.v7iSI1.150>.
56. Kurzweil R. The Singularity is Near: when humans transcend biology. New York: Viking, 2005. xvii, 652 p.
57. Lanier J. There is no AI. *The New Yorker*. April 20, 2023. URL: <https://www.newyorker.com/science/annals-of-artificial-intelligence/there-is-no-ai>.

58. LiuH., Maas M., Danaher J., Scarella L., Lexer M., VanRompaeL. Artificial intelligence and legal disruption: a new model for analysis. *Law, Innovation and Technology*. 2020. Vol. 12, Issue 2. P. 205–258. DOI: <https://doi.org/10.1080/17579961.2020.1815402>.
59. Loftus M., Madden M. G. A pedagogy of data and Artificial Intelligence for student subjectification. *Teaching in Higher Education*. 2020. Vol. 25, Issue 4. P. 456–475. DOI: <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1748593>.
60. Logan N., Waymer D. Navigating artificial intelligence, public relations, and race. *Journal of Public Relations Research*, 2024. Vol. 36, Issue 4.P. 283–299. DOI: <https://doi.org/10.1080/1062726x.2024.2308868>.
61. Luger G. F. Artificial Intelligence: Structures and Strategies For Complex Problem Solving. 6th ed. Boston: Pearson Addison-Wesley, 2009. xxiii, 754 p.
62. McCarthy J. *Review of the Question of Artificial Intelligence. Annals of the History of Computing*. 1988. Vol. 10, Issue 3. P. 224–229.
63. Mielkov Yu. Open science and humanism: decolonization of knowledge and fractality of identities. *Proceeding of 10th International Conference on Nusantara Philosophy (ICNP)*. 2023. Vol. 9, art. 20. DOI: <https://doi.org/10.29037/digitalpress.409452>.
64. Montréal Declaration for a responsible development of artificial intelligence. 2018. URL: [https://monoskop.org/images/d/d2/Montréal\\_Declaration\\_of\\_Artificial\\_Intelligence\\_2018.pdf](https://monoskop.org/images/d/d2/Montr%C3%A9al_Declaration_of_Artificial_Intelligence_2018.pdf).
65. Pause Giant AI Experiments: An Open Letter. URL: <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments>.
66. Roose K. A. I. Poses 'Risk of Extinction,' Industry Leaders Warn. *The New York Times*. May 30, 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/05/30/technology/ai-threat-warning.html>.
67. Russell S. J., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Hoboken: Pearson, 2021. 1166 p.
68. Shestakova I., Polanski S. Digital Civilization and Problems of Cultural Diversity: Political Actors or Infocommunication Technologies. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2018. Vol. 289. P. 412–417.
69. StahlB. C., AntoniouJ., RyanM., MacnishK., JiyaT. Organisational responses to the ethical issues of artificial intelligence. *AI&Society*. 2022. Vol. 37. P. 23–37.
70. TopuzovO., SaukhP., SaukhI., Ogrodzka-MazurE. A Humane Paradigm as the Conceptual Core of Education in the Age of Information Society. *The New Education Review*. 2022. Vol. 68. P. 60–69. DOI: 10.15804/ner.22.68.2.04.

71. Wilson H. J., Daugherty P. R. Collaborative intelligence: humans and AI are joining forces. *Harvard Business Review*. 2018. Vol. 96, Issue 4. P. 114–123.
72. Zinkula J., Mok A. ChatGPT may be coming for our jobs. Here are the 10 roles that AI is most likely to replace. *Business Insider*. URL: <https://www.businessinsider.com/chatgpt-jobs-at-risk-replacement-artificial-intelligence-ai-labor-trends-2023-02>